

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ШИМОНЯК Катерини Богданівни
«ЛІРИКА ІВАНА ІРЛЯВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ
ПОЕЗІЇ “ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ”»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Тема дисертаційної роботи Катерини Шимоняк видається дуже актуальною з огляду на те, що довгий час українська література Закарпаття перебувала на периферії літературознавчої та літературно-критичної думки в Україні. Певні зрушення відбулися лише після здобуття незалежності. Про високий рівень закарпатської літератури, її самобутність і екзотичність та її певне ігнорування до 1990-х років свідчить хоча би те, що чотири письменники цього регіону були удостоєні в незалежній Україні найвищої Національної премії ім. Т.Г. Шевченка. Малодослідженим, але надзвичайно цікавим феноменом є і закарпатська література міжвоєнного двадцятиріччя, яка раніше отримувала лише принагідну оцінку, була своєрідним тлом для творчості «визначніших» митців.

Дисертантка аргументовано і повно визначає таку актуальність власної роботи. Варто зауважити, що К. Шимоняк дуже відповідально підійшла до формулювання пунктів вступної частини дисертації, які характеризуються сконденсованістю, чіткістю й вичерпністю. Це стосується, крім актуальності роботи, також мети, об'єкту, предмету дисертації. Окремо заслуговує на увагу конкретність визначення сфер застосування того чи того методу дослідження і наукових положень різних науковців, що позитивно вирізняється на тлі того, як дисертанти найчастіше дають лише простий перелік знакових постатей. Варте високої оцінки й те, що К. Шимоняк у завданнях не розмежовує творчість Івана Ірлявського і контекст творчості

«пражан». До речі, в роботі дисертантка не обмежується лише окресленим контекстом, але й залучає до визначення літературних контактів і типологічних збіжностей значну кількість текстів української літератури ХІХ–ХХ століть.

Катерина Шимоняк вибудовує причинно-наслідковий ланцюг переходу від одних положень і узагальнень до наступних, виявляє вміння узагальнювати результати спостережень і аналізу окремих творів чи їх фрагментів, не збивається на манівці або частковості. Так, перший розділ розпочинається з відтворення основних позицій у правомірності використання термінів «празька школа» і «вісниківство» та їх взаємодія. В якийсь момент могло здатися, що дисертантка залишає відкритим питання, до якої ж із цих позицій схиляється вона сама. Але насправді К. Шимоняк дає розгорнуту, системну характеристику творчості поетів-«пражан» чи «вісниківців», для того щоби остаточно сформулювати щодо проблеми свою точку зору: Іван Ірлявський, як і більшість митців Закарпаття, мав ідеологічні переконання і творчі засади, споріднені з «вісниківськими», але належав до кола журналу «Пробоем», тому логічніше зарахувати його й інших закарпатських літераторів до «празької школи», хоча цей термін і позначений великою часткою умовності, нечіткості. А побіжно, використовуючи напрацювання О. Багана, П. Іванишина, М. Ільницького, О. Мишанича, М. Неврлого, О. Омельчук, В. Просалової та ін., К. Шимоняк подає тези про неоромантичну основу творчості «пражан» чи «вісниківців», а також Ірлявського, про специфіку неоромантизму в його доробку, зокрема яскраво виявлений автобіографізм поезій тощо.

Саме тому наступний підрозділ дисертантка починає з утвердження правомірності й доконечної потреби зробити біографічний метод одним із провідних у роботі, для чого викладає основну інформацію про життєвий і творчий шлях закарпатського поета, його еволюцію в межах недовгого літературного життя. В подальших розділах дисертації ця інформація була доповнена і поглиблена. Для формулювання власних тез, положень,

висновків Катерина Шимоняк доповнює історіографічний опис, поданий у попередньому підрозділі, узагальненням оцінок і суджень щодо творчості Івана Ірлявського з боку його сучасників і представників еміграційного літературознавства другої половини ХХ – ХХІ століть. Окремо йдеться про здобутки в царині дослідження доробку поета з боку ужгородських науковців Л. Голомб, М. Козак, Е. Балли, Н. Ребрик, Д. Федаки та ін., які, закономірно, можуть похвалитися найвагомішими результатами у цій справі. Насамперед це стосується публікації творчої спадщини І. Ірлявського та її неоміфологічного і психоаналітичного прочитання, введення його доробку в широкий культурологічний закарпатський і загальноукраїнський контекст. Окремо варто відзначити сумлінну роботу дисертантки з архівними матеріалами, зокрема з рукописними збірками поета, які ще чекають свого оприлюднення.

Наступні розділи дисертації дають діахронічну характеристику творчості І. Ірлявського, що є цілком закономірним, бо поет дуже швидко зростав, буквально від збірки до збірки. Тому К. Шимоняк аналізує спочатку перші, рукописні, збірки Ірлявського, потім розглядає першу друковану збірку «Голос Срібної Землі», яка засвідчила появу зрілого поета, окремо аналізуються збірка «Моя весна» і поема «Вересень», завершує ж роботу характеристика збірки «Брості». Проте не оминає дисертантка і синхронічного розгляду доробку Ірлявського, до чого теж спонукає творчість поета. Зокрема, дисертантка інтерпретує основні образи-топоси, архетипи, міфологеми Матері, рідного дому, шляху, дороги, долі, сонця, гір, степу, моря тощо у поезії Ірлявського, які стають провідними вже з рукописних збірок. У подальшому вони отримують розвиток, можуть набувати іншого наповнення, але в цілому, як переконає аналіз творів із боку К. Шимоняк, залишаються домінантними, визначальними для творчого обличчя поета.

Дисертація вирізняється дуже вмілим і аргументованим мікроаналізом окремих текстів, інтерпретацією основних мотивів, образів, відчитанням символіки у поезії Івана Ірлявського, композиційних і нарративних прийомів,

до яких він вдається. Так, кожен розділ починається з того, що Катерина Шимоняк викладає власне глибоке прочитання назви тієї чи тієї збірки, окремих, концептуальних, поезій, що дає їй змогу окреслити сутність, творчу неповторність кожної зі збірок, її місце у творчості поета, «пражан», історії закарпатської й загальноукраїнської літератури. Насамперед варто виокремити дуже глибокий неоміфологічний і психоаналітичний розгляд творчості Ірлявського, до чого спонукали і напрацювання дослідників, зокрема ужгородських, і доробок поета, базований на фольклорно-міфологічній основі. Також привертає увагу вміле застосування вже задекларованого біографічного методу до інтерпретації окремих поезій, рядків із аргументованими зверненнями до текстів, фактів із життя поета, його рідні, із актуальної історії Закарпаття, України.

Щоби визначити своєрідність поета, необхідно встановити, що ж його єднає з іншими літераторами. Тому К. Шимоняк постійно вдається до порівняння тих чи тих творів Івана Ірлявського з конкретними текстами поетів-«пражан». Це можуть бути ті, кого називають класиками «празької школи» (чи «вісниківства»): Є. Маланюк, Ю. Липа, Юрій Клен, О. Ольжич, О. Теліга. Однак дисертантка не обмежується творами лише цих знакових митців, широко залучаючи тексти й інших «пражан». Особливо вагомим і цікавим є контекст, репрезентований митцями-закарпатцями, які належали до «празької школи» (І. Колосом, Зореславом) чи перебували за її межами (Ф. Потушняк). Тема дисертації, проте, не обмежувала Катерину Шимоняк. Так, основну увагу вона зосереджує на «пражанському» контексті, але також творчість Ірлявського вписується в коло ідей, мотивів, образів української літератури XIX–XX ст.

Наприклад, поезія «Журились квіти, що попріли» аналізується у порівнянні з класичними «Айстрами» Олександра Олеся, без впливу якого, очевидно, не обійшлося. І тут треба віддати належне дисертантці, що вона дуже обережно вдається до визначення впливів чи запозичень, хоча до цього мав би спонукати юний вік поета, який тільки-тільки вступав у літературу.

К. Шимоняк найчастіше зазначає, що впливи й запозичення є ймовірними, але подібності у творчості Івана Ірлявського й інших митців можуть також бути типологічними збігами чи наслідком спільної для «пражан» і «вісниківців» системи поглядів, переконань, творчих ідей, образів, мотивів, навіть спільного кола читання тощо.

Через характеристику окремих творів, їх ідейно-образного світу дисертантка відтворює еволюцію короткого творчого шляху митця. У рукописних збірках виокремлюється становлення поета, «ініціація» 15-літнього юнака, який сміливо вирушає в дорогу, але перебуває в розгубленості перед мінливим і багатогранним світом. Надалі цей стан змінюється твердою переконаністю у правильності обраного шляху (до речі, дуже цікаві міркування К. Шимоняк про спорідненість, але й відмінність образів шляху й дороги у творчості Ірлявського), у готовності й неунікності в душі стоїцизму полягти за високу мету. Закарпаття, Срібна Земля, й Велика Україна у віршах поета з першої збірки були нероздільними, загальнонаціональне звучання синтезувалося з регіональною неповторністю, заглибленістю в неї. Але дисертантка аргументовано зазначає, що відбувається цілеспрямований рух від домінування регіонального до утвердження загальнодержавних цінностей, навіть на рівні образів (наприклад, моря, степу, яких молодий митець так ніколи і не побачив, чи Києва, який справив на нього величезне враження).

Можна стверджувати, що дисертація Катерини Шимоняк стала яскравим взірцем літературного портрета, на який, хоча би на цей поки що один, заслуговує творчість і небуденна біографія Івана Ірлявського. Звичайно, що цей літературний портрет не є остаточним, усебічним чи досконалим. Так, подальшого дослідження потребують версифікаційні, словесно-образні особливості лірики Івана Ірлявського. Дисертантка час від часу аналізує тропіку, поетичний синтаксис, римування, зміну темпоральних планів у окремих творах закарпатського поета, проте цей аналіз не набув системного характеру.

Було би дуже цікаво простежити не лише ідейно-образну еволюцію Ірлявського, але і становлення, розвиток його віршувальної вправності, бо, наприклад, для рукописних збірок К. Шимоняк констатує домінування дієслівних рим, які прийнято вважати найпростішими, шаблонно-примітивними. Наведені у роботі тексти віршів І. Ірлявського демонструють такі оригінальні рими, як дактилічна *зЕлені – застелений* у поемі «Вересень» чи *місто – намистом, гармат – матові* у збірці «Брості»: найчастіше неграматичні, неточні, а головне – оригінальні, цікаві. Проте дисертантка оминає їх увагою. Так само як оминає й уміле оволодіння силабо-тонікою в останніх творах на противагу до штучності ритмів у рукописних збірках, часто їх порушення.

Творчість І. Ірлявського також дає підстави для того, щоби на конкретних прикладах сконстатувати рух поета від активного використання діалектної закарпатської лексики до все чіткішого дотримання норм української літературної мови. Адже це дуже цікавий і важливий процес не тільки для поезії Ірлявського, але і для творчості багатьох і багатьох поетових сучасників, попередників і наступників – вихідців із Закарпаття чи Галичини.

На цьому тлі дуже показовим є активне використання дисертанткою дієприкметників із суфіксами *-уч-*, *-юч-*, що перебувають за межами літературної мови, але активно побутують у мові закарпатців. Проте це чи не єдині відхилення від вимог правопису у дослідженні. У цілому ж дисертація характеризується дуже високим рівнем володіння орфографічних, пунктуаційних, стилістичних норм української мови. Вміле використання термінологічного інструментарію не є самоціллю, поєднується в роботі з логічністю, чіткістю викладу. Текст дисертації читається легко, не вступаючи в суперечність із високим науковим рівнем роботи.

Висновки до кожного з дисертаційних розділів могли би бути повнішими і структурованішими, але цей недолік значною мірою компенсується аргументованими, розгорнутими й одночасно –

сконденсованими висновками до всієї дисертації, які вміло підсумовують результати проведеного дослідження.

Дисертаційна робота «Лірика Івана Ірлявського в контексті поезії “празької школи”» вирізняється високим науково-теоретичним і практичним рівнем проведеного аналізу ліричного доробку закарпатського поета, вмілим визначенням констант і еволюційних змін у його творчості, неповторності художнього світу поета на тлі аргументованого вписування у широкий контекст «празької школи» й закарпатської літератури міжвоєнного двадцятиріччя. Дисертація написана з дотриманням усіх вимог, які ставляться до кандидатських дисертацій «Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567. Усе це дає підстави стверджувати, що автор дисертації Катерина Богданівна Шимоняк цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

М.С. Васьків,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики і
міжнародних відносин
Київського університету культури